

favorable conditions, striving for success, creativity, high performance future careers.

Key words: future teachers, professional suitability, special training.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.011.3-051:378.22

Л. І. Бондаренко

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах динамічних соціально-економічних та соціокультурних змін у сучасному українському суспільстві освітні стратегії спрямовано на подальший розвиток національної системи освіти, інтеграцію її до європейського й світового співтовариства з урахуванням загальних тенденцій глобалізації, фундаменталізації, інформатизації освітнього простору. Реалізація поставлених завдань сприятиме досягненню основної мети системи вищої освіти України, зокрема педагогічної – підготовці компетентних, креативних, конкурентоспроможних педагогічних працівників.

З появою в Україні перших дослідницьких університетів реалізація поставлених завдань набула нових перспектив. Разом з тим наголошено, що процес підготовки магістрів загалом вимагає формування в них дослідницької компетентності, педагогічна цінність якої полягає в актуалізації творчого потенціалу особистості, формуванні ціннісних орієнтацій саморозвитку, підвищенні професійного статусу як майбутнього викладача.

У психолого-педагогічних дослідженнях проблему підготовки майбутніх педагогів ВНЗ до науково-дослідницької діяльності різнобічно висвітлено в студіях В. Андрущенка, З. Борисової, С. Гончаренка, П. Дмитренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Є. Кулика, О. Пехоти, Ю. Риндіної, В. Романчикова, В. Сидоренка, С. Сисоєвої, Є. Спіцина, В. Тихонова, О. Чугайнової, Л. Шовкун та ін.

Мета нашої роботи полягає у розкритті основних критеріїв та показників рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Перехід вищої школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення професійної підготовки фахівців усіх кваліфікаційних рівнів, зокрема магістрантів за спеціальністю «Педагогіка вищої школи»

(кваліфікація «викладач університету та вищого навчального закладу» за галузевим спрямуванням). За цих умов особливого значення набуває модернізація змісту, методів і форм підготовки майбутніх викладачів ВНЗ, здатних не лише виконувати професійні обов'язки, а й бути компетентним у сфері науково-педагогічної та науково-дослідницької діяльності.

Сучасні особливості підготовки фахівців вищою школою, є засадовими концептами для розробки теоретичних і методичних аспектів реалізації провідних педагогічних умов ефективного формування дослідницької компетентності майбутнього магістра спеціальності «Педагогіка вищої школи».

Зупинимо свою увагу на методичних аспектах процесу формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Для діагностики (вимірювання) рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів визначимо адекватні критерії та показники. Зазначимо, що під вимірюванням розуміють пізнавальну процедуру, пов'язану з визначенням числового значення деякої величини за допомогою одиниці вимірювання. Природно, вимірювання можливе за наявності таких елементів: об'єкта вимірювання; вимірювальних засобів; методу вимірювання. Об'єкти вимірювання – це все те, що підлягає вимірюванню (розміри, маса, час, швидкість, тиск, температура, успішність і т. ін.). Вимірювальний засіб – це інструмент, за допомогою якого здійснюють вимірювання (прилад або вимірювальна система). Вимірювальний засіб і прийоми його застосування в сукупності утворюють метод вимірювання [6].

У нашому дослідженні об'єктом вимірювання є результат формування дослідницької компетентності, на розвиток якої мали вплив певні педагогічні умови. Нагадаємо, що під дослідницькою компетентністю ми розуміємо цілісну, інтегративну властивість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, науковий досвід, особистісні цінності і якості (креативність, творче мислення, уяву, спостережливість) дослідника та виявляється в готовності ефективно здійснювати власну дослідницьку діяльність і здатності організувати продуктивну науково-дослідну роботу студентів. Зважаючи на це, під результатом формування дослідницької компетентності майбутнього викладача розуміємо позитивні зрушення в теоретичній і практичній підготовленості магістранта до здійснення дослідницької діяльності. Ідеться про визначення рівнів сформованості дослідницької компетентності (інформаційно-алгоритмічний; репродуктивно-операційний; когнітивно-пошуковий; діяльнісно-творчий) магістрантів.

Підкреслимо, що в науково-педагогічних працях учені визначають «критерій» як об'єктивну матеріалізовану ознаку, кількісну міру деякого явища. Критерій є засобом, інструментом оцінки, а не самою оцінкою.

Своєю чергою, поняття «показник» є компонентом, складником критерію (критерій може мати певну кількість показників).

У педагогічних дослідженнях вимоги до критеріїв висуваються досить різноманітні [5; 6]. Засобами теоретичного аналізу ми з'ясували, що найчастіше вчені вказують на об'єктивність, надійність, достовірність і простоту виміру критеріїв, а також узгодженість з компонентами досліджуваного педагогічного об'єкта.

Отже, критерії як головні ознаки, характеристики певного явища, об'єкта чи процесу мають відображати відповідні їх складники, елементи. У нашому випадку – компоненти дослідницької компетентності.

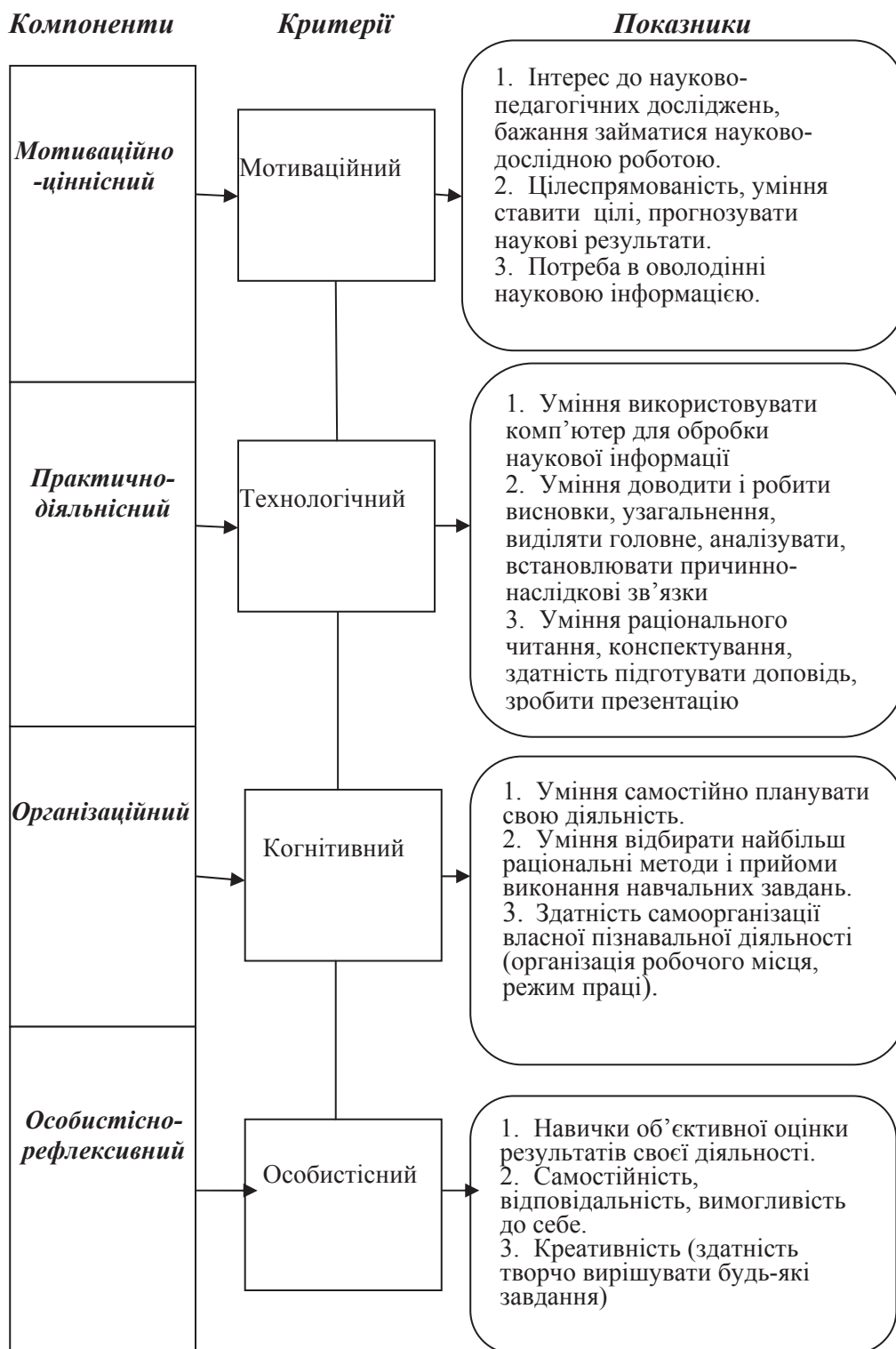
У попередніх матеріалах дослідження визначено, що дослідницька компетентність є складним конструктом таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, гностичного, практично-діяльнісного та особистісно-рефлексивного. Відповідно, для діагностики досліджуваного феномену виокремлюємо такі критерії: мотиваційний, когнітивний, технологічний, особистісний.

Орієнтуючись на професіограму викладача вищого навчального закладу [4], освітній стандарт підготовки магістра за спеціальністю 8.000005 «Педагогіка вищої школи» (кваліфікація 231 «Викладач університетів та вищих навчальних закладів») [2], аналіз наукових доробок учених [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14], а також власне бачення конструкта феномену, що вивчається, розроблено комплекс основних показників, на основі яких оцінювався рівень підготовленості магістрантів до науково-дослідницької діяльності.

Зауважимо, що прийняті показники (див. рис. 1) взаємопов'язані, взаємозумовлені, і як показує практика, лише їх комплексне застосування дозволяє виявити певні зміни у формуванні здатності магістрантів ефективно здійснювати дослідницьку діяльність.

На основі вивчення літературних джерел з проблеми дослідження, спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю магістрантів, самооцінки здатностей випускників програми «Педагогіка вищої школи» здійснювати науково-педагогічне дослідження, експертної оцінки виділяємо чотири рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів: інформаційно-алгоритмічний; репродуктивно-операційний; когнітивно-пошуковий; діяльнісно-творчий.

Інформаційно-алгоритмічний (низький) рівень характеризується слабо вираженою готовністю магістранта до науково-педагогічної діяльності. Такі магістранти навчальні завдання дослідницького характеру виконують тільки під дією зовнішніх стимулів та за постійної допомоги викладача. Переважно, випускники з таким рівнем сформованості дослідницької компетентності після завершення навчання не займаються педагогічною діяльністю.

Рис. 1. Відображення компонентів дослідницької компетентності майбутніх викладачів відповідними критеріями та показниками

Репродуктивно-операційний (середній) рівень характеризується певною соціально-психологічною готовністю магістранта до самостійного пізнання. Рівень знань у дидактиці, методиці навчання, галузі педагогічних технологій нижче посереднього, поверхневі, неглибокі наукові знання зі спеціальності (за базовою підготовкою). Магістрант лише епізодично займається самоосвітою, саморозвитком. При цьому мають місце елементи самоаналізу, самооцінки, але загалом рефлексія здійснюється безсистемно.

Когнітивно-пошуковий (достатній) рівень визначається достатньою соціально-психологічною готовністю магістранта до дослідницької діяльності. Магістрант володіє комплексом дидактичних, психологічних і методичних знань, добре підготовлений у науковій галузі, яку буде викладати. Виявляє обізнаність із новими науковими дослідженнями в певній галузі (наприклад, в інженерії, агрономії, юриспруденції, комп'ютерних науках тощо). Магістрант упевнений, що його професійне життя буде пов'язане з педагогікою. При цьому вихід на більш високий рівень діяльності здійснюється виключно за керівництва викладача.

Діяльнісно-творчий (високий) рівень характеризується високим ступенем соціально-психологічною готовності магістранта до дослідницької діяльності. Переважно випускники спеціальності «Педагогіка вищої школи» цього рівня сформованості дослідницької компетентності в подальшому виборюють право на навчання в аспірантурі.

Таким чином, для діагностики досліджуваного феномену визначено такі критерії: мотиваційний, когнітивний, технологічний, особистісний. Виділено показники за кожним критерієм.

Дані показники і критерії визначають такі рівні сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, як: інформаційно-алгоритмічний (низький), репродуктивно-операційний (середній), когнітивно-пошуковий (достатній), діяльнісно-творчий (високий).

Практика свідчить, що виділені характеристичні ознаки можуть слугувати певними індикаторами для науково-педагогічних працівників щодо діагностики та формування такої інтегративної властивості особистості педагога як дослідницька компетентність.

Список використаної літератури

1. Вощевська О. В. Професійна підготовка інженерів-аграрників в системі вищої освіти США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вощевська Ольга Володимирівна. – Т., 2008. – 259 с. **2. Галузевий стандарт вищої освіти України. Підготовка магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000005 «Педагогіка вищої школи», кваліфікації 231 «Викладач університетів та вищих навчальних закладів».** Чинний від 31.03.2005 р. – К. : Мін-во освіти і науки України, 2005. – 20 с.

- 3. Глотова Г. В.** Развитие творческого потенциала будущих инженеров в вузах США и Западной Европы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Глотова Галина Владимировна. – Казань, 2005. – 209 с.
- 4. Данилова Г. С.** Управління процесом становлення професійної компетентності методиста / Г. С. Данилова. – К. : Укр. ін-т підвищ. кваліфікації керівних кадрів освіти, 1995. – 80 с.
- 5. Єжова О. О.** Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / О. О. Єжова. – Суми : МакДен, 2011. – 412 с.
- 6. Лузан П. Г.** Основи науково-педагогічних досліджень / П. Г. Лузан, І. В. Сопівник, С. В. Виговська. – 4-е вид., доп. – К. : НАКККіМ, 2012. – 368 с.
- 7. Маркова А. К.** Психологія професіоналізму / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
- 8. Окалелов В. С.** Розробка загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів з дисциплін фундаментального циклу / В. Окалелов, Л. Шевцов, О. Мачалін // Вища шк. – 2006. – № 3. – С. 57–63.
- 9. Онаць О. М.** Управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Онаць Олена Миколаївна. – К., 2006. – 250 с.
- 10. Полозенко О. В.** Організаційно-методичні умови удосконалення педагогічної діяльності викладача вищого аграрного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Полозенко. – К., 2003. – 283 с.
- 11. Семиченко В. А.** Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / В. А. Семиченко. – К. : Вища шк., 2004. – 335 с.
- 12. Сурмін Ю. П.** Майстерня вченого : підруч. для науковця / Ю. П. Сурмін. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
- 13. Теслюк В. М.** Педагогічна майстерність викладача вищої школи : навч. посіб. / В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун. – К. : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, 2009. – 194 с.
- 14. Трофименко А. О.** Формування навчальних компетентностей у майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Трофименко Анастасія Олександрівна. – Т., 2008. – 225 с.

Бондаренко Л. І. Діагностика сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів

У статті розкрито основні критерії та показники рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів: мотиваційний, технологічний, когнітивний, особистісний. Показано, що кожному критерію відповідає ряд показників, які і визначають такі рівні сформованості як: інформаційно-алгоритмічний (низький), репродуктивно-операційний (середній), діяльнісно-творчий (високий), когнітивно-пошуковий (достатній) рівень.

Ключові слова: критерії, показники, рівні сформованості, науково-дослідницька діяльність, дослідницька компетентність.

Бондаренко Л. И. Диагностика сформированности исследовательской компетентности будущих преподавателей высших учебных заведений

В статье раскрыты основные критерии и показатели уровней сформированности исследовательской компетентности будущих преподавателей высших учебных заведений, такие как: мотивационный, технологический, когнитивный, личностный. Показано, что каждому критерию соответствует ряд показателей. Так мотивационному критерию соответствует интерес к научно-педагогическим исследованиям, целеустремленность, потребность в овладении научной информацией; технологическому – умение использовать компьютер для обработки научной информации, устанавливать причинно-следственные связи, умение сделать презентацию; когнитивному умение планирования, выбора рациональных методов исследования и самоорганизация; личностному – объективная оценка результатов своей деятельности, самостоятельность, креативность. Данные критерии и их показатели определяют такие уровни сформированности исследовательской компетентности как: информационно-алгоритмический (низкий), репродуктивно-операционный (средний), деятельностно-творческий (высокий), когнитивно-поисковый (достаточный) уровень.

Ключевые слова: критерии, показатели, уровни сформированности, исследовательская компетентность, научно-исследовательская деятельность.

Bondarenko L. Diagnostics of Formation of Research Competence of Future Teachers of Higher Educational Institutions

The article reveals the main criteria and indicators of formation levels of research competence of future teachers of higher educational institutions, such as: motivational, technological, cognitive, personal. It is determined that a number of indicators correspond to each criterion.

Thus, the motivational criterion corresponds to the interest in scientific and pedagogical research, purposefulness, the need to master scientific information; technological - the ability to use a computer for the processing of scientific information, to establish causal links, the ability to make a presentation; cognitive ability of planning, choice of rational methods of research and self-organization; personality - objective assessment of the results of their activity, independence, creativity.

These criteria and their indicators determine the levels of formation of research competence as: information-algorithmic (low), reproductive-operational (average), activity-creative (high), cognitive-search (sufficient) level.

Key words: criteria, indicators, levels of formation, scientific research, research competence.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.